چاوپێکەوتنێک لەگەڵ یۆست هیلتەرمان

ئامادەکردنی: ئاراس فەتاح

رەهەند: ئەنفال دەتوانرێت بەسیستمێک لە کوشتن و بە پێکهاتەی پلانێکی سیستمەتاتیزەکراو لە لەلایەن رژێمی عێراقەوە بۆ کوشتنی بەکۆمەڵی کورد لەقەڵەمبدرێت. دەتوانن بە کورتی لەسەر چونێتی کارکردن و ئاستەکانی پیادەکردنی ئەم پلانە بدوێن؟

هیلتەرمان: ئەنفال چەند عەمەلیاتێکی (ئۆپەراسیۆنێکی) سەربازی بوو کە لە لایەن چەندان کەرت یان یەکەی ناو سیستمی بەعسەوە پیادەکرا. کەرتە سەربازییەکان، ئیستخباراتی ئەمنی سەربازی، پارتی بەعس و چەندان کەرتی تایبەتی تریش. ئەمانە بە گشتی هەموو پێکرا لە پیادەکردنی ئەو جینۆسایدە بەشداربوون.
ئەوەی روویدا بریتیبوون لە مانەی خوارەوە: لە هەشت قۆناغدا چەکی کیمیاوی لەو ناوچانانەدا بەکارهێنرا کە لەناو خانەی زۆنی قەدەغەکراودا خۆیان دەبینییەوە. بەم جۆرە فشار بۆ دانیشتوانی ئەو گوندانە هێنرا تاوەکو خۆیان بگەیەننە سەر شەقامەکان. ئەم مرۆڤانە لەوێوە راپێچکران بۆ «نێوەندەی راگواستنەوە»، لە پاشانیشدا بەرەو مەرکەزەکانی جەیشی شەعبی لە کەرکوک پەلکێشکران. لەوێشەوە لەلایەن کەرتی تایبەتی ترەوە، لەناو ماشێن و ـ پاصی کێلۆنکراو و پەنجەرەرەشکراودا بەرەو رۆژئاوای عێراق دەگوازرێنەوە. لە باکورەوە بۆ باشووری بیابان دەگوازرێنەوە. لەوێشدا پیاوەکان و لەزۆربەی حاڵەتەکایشدا ژنان و منداڵەکانیش رەمیدەکرێن، دەکوژرێن و بە بلدۆزەر مردووچاڵیان دەکەن. بە تەقدیراتی ئێمە نزیکەی سەد هەزار (١٠٠,٠٠٠) کەس لە پیاو و ژن و منداڵ، کە زۆربەیان مەدەنی بوون، بە شێوەیەکی سیستێماتیکی دەکوژرێن.

رەهەند: ئێوە لە رێگای رێکخراوەکەتانەوە (HRW) هەوڵدەدەن، سەدام حوسەین بە تاوانی «بەکۆمەڵکوشتن» بە دادگا بدەن. ئەوەندەی من ئاگادارم، بۆ گەیشتن بەم مەبەستەش پێویستیتان بە کۆمەکی دەوڵەتێک یان چەند دەوڵەتێک دەبێت، بۆئەوەی بتوانن شکات لە رژێم یان دەوڵەتی عێراق بکەن. دەتوانن پێمان بڵێن تا ئێستا لەو کۆششکردنەتاندا گەیشتوونەتە کوێ؟

هیلتەرمان: ئێمە بۆ ئەم مەبەستە، واتە لە پێناوی ئەوەی مەسەلەی ئەنفال بگەیەنێنینە دادگای نێونەتەوەیی، لەگەڵ چەند حکومەتێکدا چەندان گفتوگۆی جدیمان کردووە. لە دووتوێی هەوڵەکانماندا ڕوونبووەوە کە هیچ دەوڵەتێک ئامادەنییە بەتەنها ئەم مەسەلەیە لەئەستۆبگرێت. هەر یەکێک لەو حکومەتانە لە لایەن خۆیەوە، ئەوە بە باش دەزانێ کە لایەنێک بێت لە کوالیسیۆنێکی گەورە، تاوەکو موجازەفەی ئەم مەسەلەیە لەسەر خۆی کەمبکاتەوە و تێچوونیشی (لەڕووی داراییەوە) لەگەڵ ئەوانی تردا دابەشبکات. هەر لەبەر ئەم هۆیەش ئێمە هەوڵماندا تەحالوفێک دروستبکەین کە ئامادەبێت مەسەلەیەکی لەم جۆرە قبوڵبکات. دیارە ئەوان خواستی ئەوەیشیان هەبوو کە دەوڵەتێکی ئەوروپیش لەو تەحالوفەدا بەشداربێت، بەڵام ئێمە هیچ دەوڵەتێکی ئەوروپیمان نەدۆزییەوە کە ئامادەی ئەم کارە بێت. سەرەڕای ئەوەش ئێمە پێویستیمان بە هاریکاری سیاسی دەوڵەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەیە. دیارە ئەمریکا لەبەر هەندێ هۆکاری یاسایی ناتوانێت ئەم مەسەلەیە لە ئەستۆبگرێت، بەڵام ئەوان دەتوانن پشتیوانی ئەم مەسەلەیە بکەن. ئێمە تاوەکو ئێستا بە تەنها موافەقەتی شەفەوی ئەمریکامان هەیە، واتە هێشتا نەچۆتە سەر ئاستی عەمەلی.

ڕەهەند: ئایا ئەمە مانای ئەوە دەگەیەنێت کە هەوڵەکانتان کەم تا زۆر لەبەر نەبوونی خواست، یان وویستی سیاسی فەشەلی هێناوە؟

هیلتەرمان: ئەمە تا ڕادەیەک ڕاستە. من لەو بڕوایەدا نیم کە هەوڵەکانمان سەرتاپا فەشەلی هێنابێت. ئێمە بەردەوامدەبین لە کۆششەکانمان بۆ گەیشتن بەو ئامانجە. بەڵام دیارە ئەوە ڕاستە کە ئێمە تاوەکو ئێستا هیچ سەرکەوتنێکی ئەوتۆمان بەدەستنەهێناوە، چونکی خواستی سیاسی تەواو بوونی نییە. هەربۆیە دەبێت ئێمە ئێستا خۆمان پتر ماندووبکەین بۆئەوەی وویستی سیاسی دروستبکەین. من وایدەبینم کە دوو ئیحتیمالمان لەبەردەستدایە. یەکەم، یان ئەوەتانێ دۆخی سیاسی لە ناوەوە دەگۆڕێ، لێرەشەوە ڕێگەمان بۆ خۆشدەبێت کە ئێمە بەڵگەیەکی زۆرتر کۆبکەینەوە؛ ئەمەش وادەکات کە سەرنجی جیهانی بۆ ئەم مەسەلەیە گەورەتر بێت و لەوێشەوە زەمینەی ئەوە خۆشدەبێت کە بتوانین ئەو کەسانەی لێپرسراوی جینۆسایدەکەن شکاتیان لێبکەین، بیانبەینە بەر داردگا و بە سزای خۆیانیان بگەیەنین.
ئیحتیمالی دووەم ئەوەیە، کە دۆخی سیاسی نێونەتەوەیی بەو ئاراستەیەدا بەرەو گۆڕان بچێت کە بۆ دەوڵەتێکی یان چەند دەوڵەتێکی ئەوروپی ئەو مەسەلەیە ئەوەندە جێگای سەرنجڕاکێشان دەبێت، بۆئەوەی ئەم مەسەلەیە بگەیەننە بەردەم دادگا. لەوانەشە ئەمریکا ئەم

مەسەلەیە بە (خیار) هەڵاوێردێکی باش ببینێت، بۆ ئەوەی فشاری زیاتر بۆ سەر سەدام حوسەین بهێنێت و بیخاتە شوێنگەی بەرگرییەوە (موقع دفاعی)، لەبەرئەوەی ئەوان هەروا بە ئاسانی ناتوانن سەدام بۆردومانبکەن، چونکی ئۆپۆزیسیۆنێکی گەورە لە ئاستی جیهانیدا هەیە کە دژ بە بۆردومانکردنە. تاوانبارکردنی عێراق بە جینۆساید و شکاتکردن لێی لەسەر ئەو بناغەیە، دەتوانێت فشارێکی گەورە بۆ سەر عێراق بهێنێت.

ڕەهەند: پرۆژەی (ئێندایت ـ Indict) کە لەلایەن چەندان کەسایەتی و لایەن و ڕێکخراوانی ئۆپۆزیسیۆنەوە دروستکراوە، بە ئامانجی ئەوەی سەدام حوسەین بە تاوانی «تاوانبارێکی جەنگ» بدرێتە دادگا. دیارە ئەم پرۆژەیە لە ئەمریکا و ئینگلستان کەم تا زۆر پشتیوانی پەیداکردووە و پێشوازی مەعنەوەی لێکراوە... ڕای ئێوە بەرامبەر ئەم پرۆژەیە چییە، ئایا واینابینین کە ئەم پرۆژەیە پتر نرخێکی ڕەمزی هەیە وەک بوونی بە واقیع؟

هیلتەرمان: من لێرەدا حەزدەکەم زۆر بە ڕوونی پشتیوانی خۆمان بۆ پرۆژەی (ئیندات) ئاشکرابکەم. لە ڕاستیدا ئێمە پاڵپشتی پرۆژەی ئیندات دەکەین، بەڵام موتابەعەی ناکەین، چونکی خواستی ئەم پرۆژەیە دروستکردنی (تریبوونال ـ دادگا)یەکی نێونەتەوەییە بۆ مەحکومکردنی سەدام. بۆئەوەی ئەم تریبونەش بێتەکایەوە، دەبێت (نەتەوە یەکگرتووەکان) بڕیاری لەسەر بدات. دیارە ئەمەش بە بۆچونی ئێمە کارێکی مەحاڵە، چونکی بڕێک لە ئەندامانی (مەجلیسی ئاساییش) ئامادەی پشتیوانکردنی پرۆژەی لەوجۆرە نابن. لەوانەیە ئەمریکا و ئینگلستان ڕەزامەندی خۆیان بۆ کارێکی لەجۆرە دەربڕن، بەڵام گومان لەوەدا نییە کە فەرەنسا و ڕوسیا و چین دژ بەم جۆرە پێشنیارە (مافی فیتۆ) بەکاردەهێنن و پووچیدەکەنەوە. بەتەنها لەبەر ئەم هۆیەیە کە ئێمە (ڕێکخراوەکەمان) لای خۆمانەوە بڕیارماندا کە پلان بۆ هەندێ داخواز و ئامانجی سنووردار و واقیعی بکێشین، چونکی لەڕووی پراکتیکییەوە گەیشتن پێیان ئەگەرێکی گەورەترە لەوەی کە پرۆژەی (ئیندایت) کاری بۆدەکات. بۆیە خواستی ئێمە ئەوەیە کە لە دادگای نێونەتەوەیی شکاتی جینۆساید بکەین. دیارە ئێمە خەمی جۆرەکانی تری (تاوان ـ جریمة)یش دەخۆین، وەکی (تاوانی جەنگ)، بەڵام لەو بڕوایەداین کە ئەمەیان ناچێتەسەر. بە پێچەوانەشەوە بۆ ئەوەی بتوانیت لای دادگایەکی نێونەتەوەیی شکاتبکەیت پێویستت بە (مەجلیسی ئاساییش) نابێت، بەڵکو دەوڵەتێکت پێویست دەبێت کە بە کاری ئەو شکاتکردنە هەڵسێت. لەڕاستیدا لەم دواییەدا بۆمان ساغبووەوە کە زیاتر لە یەک دەوڵەتمان پێویستە، چونکی ئێمە دەبێت یەکێتییەک پێکبهێنین،

ئەمەشمان تاوەکو ئێستا بۆ نەڕەخساوە. بە مانایەکی تر نەک بە تەنها بۆ (ئێندایت)، بەڵکو بۆ ئێمەش هەروا کارێکی ئاسان نییە کە سەدام حوسەین پەلکێشی بەر دادگا بکەین.
من دەمەوێت جارێکی تر بەتوندی ئەوە دووبارەبکەمەوە کە ئێمە پشتیوانی پێکهێنانی تریبونێکی نێونەتەوەیی دەکەین، لێرەشەوە پاڵپشتی پرۆژەی (ئێندایت)ین. دیارە ئەم پرۆژەیە تاوەکو ئەمرۆ سنووردارە و هاریکاری لە ئینگلستان و ئەمریکا بۆ دروستبووە، بەڵام وەکی دی بە پلەی سەرەکی رەمزییە.

ڕەهەند: لە پاش داڕوخانی سیستمی بلۆکی ڕۆژهەڵات چەمکگەلێکی وەک ئاشتی، دیموکراسی، ئازادی... هتد لە خیتابی سیاسیدا بوون بە خواستێکی نێونەتەوەیی. پاش داگیرکردنی کوێت لە لایەن ماشێنی سەربازی سەدام حوسەینەوە بۆ ماوەک لە ڕووی پراکسیسەوە باس لە بەرپرسیارێتییەکی ئەخلاقی نوێی نێونەتەوەیی دەکرا... دەکرێت ئەمرۆ پاش هەموو ئەو تاقیکردنەوە تاڵانەی ناوچەکە لەوە بدوێین کە عەقڵییەتی پێش جەنگی سارد هەر بەردەوامە؟

هیلتەرمان: گومانی تێدا نییە کە ئەمە پرسیارێکی گەلێک گرنگە. پێش پەنجا ساڵ، واتە پاش هۆلۆکۆست و جەنگی جیهانی دووەم کۆمەڵەی دەوڵەتی نێونەتەوەیی چەند یاسایەکی نێونەتەوەیی پێکهێنا. یەکێک لەوانە بڕیارەکانی جنێف و جینۆساید بوو. ئەم یاسایانە پیادەکران (دیارە بەرامبەر بەوەش هەندێ جار زۆر بە قورسی بریندار کران، بەڵام هەموو کەسێک دەزانێت کە بڕیارگەلێک هەن بە ناوی بڕیارەکانی جنێفەوە و چەندان کەسیش بە تاوانی بریندارکردنی بڕیارەکانی جنێفەوە مەحکومکران. بەرامبەربەوەش بە پێچەوانەوە بڕیارەکانی جینۆساید پیادەنەکران، ئەگەرچی لە ماوەی پانزە ساڵی ڕابردوودا چەندان جینۆساید لە وولاتی جیاجیادا پیادەکراون، سێ حاڵەتیش لە دە ساڵی ڕابردوودا ڕوویداوە؛ ساڵی ١٩٨٨ لە عێراق، لە بۆسنە و یۆگسلاڤیای ئەوکات و ڕوانداش لە ساڵی ١٩٩٤ دا جینۆساید پیادەکراون. شتێکی زۆر ناڕەحەتکەرە کە تاوەکو ئێستا هیچ هەنگاوێک نەنراوە بۆ ئەوەی بڕیارەکانی جینۆساید پیادەبکرێن، هیچ هەنگاوێک نەنرا بۆ وەدووکەوتن و مەحکومکردنی لێپرسراوانی ئەو جینۆسایدانە بەپێی بڕیارەکانی جینۆساید. من لەو بڕوایەدام کە جۆرە حاڵەتێکی لەو شێوەیە مانای بەگۆڕکردنی ڕەوایەتی و متمانەی ئەو دەزگا و کەرەسانە دەگەیەنێت، گەر بڕیارەکانی پیادەنەکرێن. لێرەوەیە کە من نیگەران و بێهیوا و توڕەم لەوەی کە ئێمە نەمانتوانی بۆ حاڵەتێکی وەکی حاڵەتی کوردان ئامادەگی سیاسی بڕەخسێنین بۆئەوەی بیگەیەنێنە بەردەم دادگای نێونەتەوەیی.

ئێمە هەوڵدەدەین قەناعەت بە حکومەتەکان بهێنین کە ئێمە نامانەوێت عێراق سزابدەین. لەوانەیە ئەمە لە بەرژەوەندی ئەوان بێت. بەرژەوەندی ئێمە لەوەدا نییە عێراق سزابەین، لەبەرئەوەی حکومەتەکەی خراپە یاخود بابەتی لەو جۆرە، بەڵکو ئەوەی ئێمە دەمانەوێت داوەریکردنی سەکردەکانی عێراقە و گەیاندنیانە بە سزای یاسایی خۆیان، چونکی ئەوان بە بڕوای ئێمە بە پیادەکردنی جینۆسایدێک هەڵساون. ئێمە ئەمەمان گەرەکە، تاوەکو (تەعویز) بە قوربانییەکان بدرێت، ئێمە دەمانەوێت ئەوە ڕوونبێتەوە کە چی بەسەر چارەنووسی قوربانییەکان هاتووە. لە پێش ئەمانەشەوە خواستی ئێمە ئەوەیە کە لە داهاتوودا ڕێگە لەبەر جینۆسایدێکی تر بگرین. گەر ئێمە نەتوانین بەرامبەر بە حاڵەتی کوردان و حاڵەتگەلێکی وەکی بۆسنەو ڕواندا ڕووبەڕوونەبینەوە و ڕانەوەستین و نەڵێین "نەخێر"، ئەوا ئیتر ناتوانین گەرانتی ئەوە بدەین کە لە شوێنی تر ڕێگە لە کارەساتی لەو جۆرە بگرین. بۆ نموونە لە کۆسۆڤۆ لەوانەیە دروستبێتەوە، لەوانەیە لە بوروندی و چەندان وولات و شوێنی تردا دووبارە ببنەوە. ئایا ئەمە ئەو جیهانەیە کە ئێمە دەمانەوێت تیایدا بژین؟

رەهەند: رژێمی عێراق وەک ئاشکرایە لە کۆششی ئەوەدایە کە جارێکی دی بە هەر شێوەیەک بووە بگەڕێتەوە ناو کۆمەڵگای نێونەتەوەیی و ڕەوایەتی ڕابردووی وەربگرێتەوە. سیاسەتمەدارانی عێراقی دووبارە لە سەفەری مەکۆکی ناو وولاتاندان بۆ گەیشتن بەو ئامانجە. گەر ئەم هەنگاوانە لە داهاتوودا ببن بە واقیعێکی سیاسی نوێ، ئایا دەتوانرێت بگوترێت کە ئەنفال پرۆژەی مەرگێکی تەواونەبووە؟

هیلتەرمان: ئەنفال هێرشێکی سەربازی بوو کە لە دووتوێی جەنگی عێراق ـ ئێراندا پیادەکرا و بە شێوەیەک لە شێوەکان بەستراوی ئەم جەنگە بوو. بێگومان لە هەمان کاتیشدا بەشێک بوو لە سیاسەتێکی بەرفراوانتری بەعس بەرامبەر بە هەموو کورد. دیارە سیاسەتی خاپورکردنی گوندەکان، بە عەرەبکردنی ناوچە کوردییەکان دەچنە ئەو خانانەی کە لە پێش جەنگدا پیادەکران، بەڵام جەنگی عێراق و ئێران ئەم سیاسەتەی هێرشی (حەملەی) ئەنفالی خێراتر کرد. لە کاتێکدا کە کورد لە کاتی جەنگدا ڕۆڵێکی بەرچاوی لە بێهێزکردنی زیاتری حکومەتی مەرکەزی دەبینی، ئەوکاتە بڕیاری ئەوەدرا کە دەبێت چارەسەرێکی بنبڕانە بۆ مەسەلەی کورد بدۆزرێتەوە. دۆزینەوەی ئەو چارەسەرەش لە عەمەلیاتەکانی ئەنفالدا بەرجەستەبوو. ئەوەی ئێمە لە خواستی شکاتکردنەکەماندا گەرەکمانە بیگەینێ، ئەوەیە کە ئێمە گەرەنتیمان بۆ کوردان دەوێت. چونکی تاوەکو ئەو کاتەی کە ئەم ڕژێمە دەسەڵاتی بەدەستبێت، لە هەوڵی

ئەوەدا دەبێت بەردەوامێتی بەو پلانە بدات و درێژە بەو عەمەلیاتانە بدات. ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێت کە ڕژێمی عێراق هەمیشە و بە میتۆدی جیاجیا لە کۆششی ئەوەدایە کە دژ بە ناسیۆنالیزمی کورد بجەنگێت. ئەم جۆرە سیاسەتەش بە پێوانەی نێونەتەوەیی جێگای قبوڵکردن نییە. بۆ نموونە شیاوە کە جارێکی دی بە جینۆسایدێکی دی هەڵسێتەوە یان ئەگەر چەکی کیمیاوی لەبەردەستدا بێت، دووبارە بەکاریدەهێنێتەوە. ڕژێمی عێراق ترسناکترین و ناڕەواترین (ناشەرعیترین) میتۆدە بەکاردەهێنێت، وە گەر بۆی بلوێت جارێکی دی بگەڕێتەوە بۆ ناو کۆمەڵگای نێونەتەوەیی ــ بۆ نموونە لە حاڵەتی پۆلپۆتدا جارێک شتی وا ڕوویدا ــ، ئەگەری هێرشبردنە سەر کوردان لەئارادادەبێت. ئەم ترسە بە هەمان شێوەش بەرامبەر بە گروپەکانی تر ڕاستە. لە ڕاستیدا بیرکردنەوە لەم حاڵەتە گەلێک ناڕەحەتم دەکات.

ڕەهەند: جگە لە پرۆژەی (ئێندایت) چ ڕێکخراو و دەستە و حیزبێک لە کۆششی لەو جۆرەدان کە شکات لە ڕژێمی عێراق بکەن؟

هیلتەرمان: هەروەکو گوتم پرۆژەی ئێندایت کە ئەندامانی ئۆپۆزیسیۆنی لە خۆگرتووە، موبادەرەیەکی زۆر گرنگە، بەڵام لەبەر ئەو پێکهات و بەرژەوەندییە سیاسییانەی کە لەناو (مەجلیسی ئاسایش)دایە، شانسی بەئەنجامگەیاندنی لە ئاستی نەبووندایە.... لەو چرکەساتەی کە (مەجلیسی ئاسایش) دادگاییکردنێکی لەو ئاستە قبوڵبکات، ئەوا کۆی دۆخەکە گۆڕانکاری بەسەردا دێت.... لە لایەکی ترەوە سەرانی کورد خۆیان هیچ هەنگاوێکی ئەوتۆیان نەناوە بۆ ئەوەی ئەنفال بکەن بە بابەتێکی تایبەت. ئەوان لە ئاستی دیبلۆماسیدا هیچ هەنگاوێکی وایان نەناوە کە شایستەی باسکردن بێت، بۆئەوەی مەسەلەی ئەنفال بەرەو پێشەوە ببەن. من لەو بڕوایەدام سەکردەکانی کورد پتر چاوەڕێی ئەوەدەکەن کە کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بەگشتی شتێک دژ بە حکومەتی عێراق بکات، لە کاتێکدا ئەوانیش بەرژەوەندییان لەوەدا نییە کە لە پێناوی جینۆسایدا دژ بە ڕژێم شتێک بکرێت. من وای دەبینم کە تاوەکو ئێستا بۆ سەرانی کورد ڕوون نییە کە شکاتکردنیان لە ڕژێم لەسەر بناغەی تاوانبارکردنی بە جینوحۆساید چ قورساییەکی نێونەتەوەیی وەردەگرێت... لە کاتێکدا ئێمە بینیمان کە لەسەر بناغەی تاقیکردنەوەی جووەکان لە جەنگی جیهانی دووەم ئەم جۆرە شکاتکردنە چ مانایەک وەردەگرێت. گەر ئەوان پێیان بزانیبایە کە بەدەستهێنانی شتێک لەسەر ئاستی نێونەتەوەیی چ مانایەک لەخۆدەگرێت، ئەوکاتە دەستیان دەکرد بە قسەکردن و دوان لەسەر ئەوەی کە ئەنفال (لە ڕاستیدا) فیعلەن چییە!

ئێمە لای خۆمانەوە گرنگی زۆر بەوە دەدەین کە لەسەر ئەو مەسەلەیە گفتوگۆبکەین. من ئێستا دەتوانم بۆ لای حکومەتێک بمەوێت، بڕۆم و بپرسم: ئەوان دەتوانن چی بۆ مەسەلەی ئەنفال بکەن... ئەوانیش لەوەڵامدا دەڵێن: تۆ لەسەر چی قسەدەکەیت! من کاتێک لەوان بپرسم: ئایا ئێوە چیتان بەرامبەر بە جینۆسایدی کوردان پێدەکرێت، ئەوان وا بیردەکەنەوە کە ئەمە پروپاگەندەیەکە و هیچی تر. بۆیە بەڕای من سەرانی کورد کۆمەڵێک کاری سەرەتایی و بنەغایەیی هەیە کە دەبێت بیکەن، ئەوان دەبێت بە ڕوونکردنەوەی ئەوە دەستپێبکەن کە ئەنفال چییە. هەروەکو دوێنێ لە کۆنفرانسەکەدا هێمام بۆکرد، ئەمە یەکەم کۆنفرانسە من تیایدا بەشداردەبم کە لەسەر ئەنفال بگیرێت و بە تەنها یادکردنەوەی هەڵبجە نەبێت... ئەمە یەکەم کۆنفرانسە کە تایبەت بێت بۆ بابەتی ئەنفال. من بەشبەحاڵی خۆم بەم جۆرە کارانە گەلێک خۆشحاڵم. کوردەکانی دەرەوەی کوردستان و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ کە هەردووکیان زانیارییەکی باشیان لەسەر ئەنفال هەیە، لێپرسراون لەوەی ئەم زانیارییانە تا ئەو ڕادەیەی دەکرێت بڵاوبکەنەوە و بگەیەننە جێگای مەبەستەکان. بۆ ئەم مەسەلەیەش بەتەنها گرنگ نییە کە بە کوردی لەسەر ئەو مەسەلەیە بنووسرێت، ـ بێگومان زۆر گرنگە کە کورد بۆخۆی بەو کارە هەڵسێت ـ بەڵکو زۆر گرنگیشە کە ئەم زانیارییانە لەناو ئەو وڵاتانەی کە کوردە ئاوارەکان تیایدا دەژین و نوێنەری خۆیان هەیە، بگەیەنرێتە دەزگاکانی بڵاوکردنەوە و لەگەڵ لێپرسراوانی حکومەتی ئەو وڵاتانە قسەبکرێت. ئەوەی لێرەدا شایانی باسە ئەوەیە، ئەوان دەبێت بزانن کە ئەو حکومەتانە ئامێزیان بۆ ئەم مەسەلەیە کراوە نییە، بۆیە دەبێت زۆر بە حەزەرەوە لەگەڵ ئەم مەسەلەیە هەڵسوکەوت بکەن.

رەهەند: ئەوەی ئاشکرایە حکومەتی عێراق مەسەلەی ئەنفالی نەشاردۆتەوە وەکی ڕووداوێک، بەڵام حیکایەتی ئەو بۆ ئەنفال چیرۆکێکی ترە. ئەوان باس لە ڕاپێچکردنی هەزاران کەس دەکەن، بەڵام ئەوە ڕوونناکەنەوە کە چارەنووسیان چی بەسەرهاتووە. ئایا چۆن دەتوانرێت حکومەتی عێراق ناچاربکرێت کە دان بە چارەنووسی ئەو کوردانەدا بنێت و لەوێشەوە کوشتنی بەکۆمەڵی کورد ساغبکرێتەوە؟

هیلتەرمان: من لەو بڕوایەدام کە حکومەتی عێراقی بە هیچ شێوەیەک دان بەو تاوانەی نانێت. بەلایەنی کەمەوە بەرامبەر بە ڕای گشتی جیهانی ئەمە ناکات. لەوانەیە بە کوردەکان بڵێت: «ئەنفالکراوەکان لەیادکەن، ئەوان جارێکی تر ناگەڕێنەوە ناوتان»، بەڵام ئەوان بە هیچ شێوەیەک بەرامبەر بە دادگایەکی نێونەتەوەیی یاخود لە (دێنهاگ) یان لە تریبونێکی

نێونەتەوەیی دان بەو تاوانانەی (جریمة) نانێت. ئێمەین ئەوانەی کە دەبێت ئەوە بسەلمێنین. ئێمە لەسەر بناغەی دوکۆمێنتەکان دەتوانین ئەمە ساغبکەینەوە، لەسەر بناغەی گۆڕەدەستەییەکان دەتوانین ئەمە ساغبکەینەوە، ئەڵبەتە لەکاتێکدا کە دۆخ لە عێراقدا بگۆڕێت، ئەوکات دەتوانرێت بەدوای ئەو گۆڕانەدا بگەڕێین، بدۆزرێنەوە، لاشەکان دەتوانرێت فەحسبکرێن. دەتوانرێت شەهادەی ئەو کەسانە بەکاربهێنرێت کە ڕزگاریان بووە. بەم بەڵگانە دەتوانرێت تاوانی جینۆساید ساغبکرێتەوە. دیارە ناتوانرێت چاوەڕێی ئەوە بکرێت تا سەدام پێتان بڵێت: «بەڵێ، من ئەمەم کرد».

ڕەهەند: ئێوە لەو بڕوایەدان کە ئەوەندە کەرەسە لەبەردەستدا بێت، تا بتوانرێت تاوانی جینۆساید بسەلمێنرێت؟

هیلتەرمان: بەڵێ. ئێمە بڕوای تەواوەتیمان بەوە هەیە کە دەتوانین حاڵەتی جینۆساید بسەلمێنین. دیارە ئێمە لاشەکانمان لەبەردەستدا نییە، بەڵام ئێمە کەم تا زۆر دەزانین کە لەکوێدا لەچاڵنێردراون. لە ژێر زروفی تایبەتیدا دەتوانرێت تەکنەلۆژیای ساتەلایت بەکاربهێنرێت بۆئەوەی دەستنیشانی تەواوی شوێنی گۆڕەکان بکرێن. ئێمە خاوەنی چەندان شایەتی واقیعی ئەنفالین، خاوەنی هەزارەها دۆکۆمێنتین، چەند گۆڕێکیشمان لەبەردەستدایە، ئەگەرچی هەموو ئەو گۆڕانە تایبەت نین بە گۆڕی ئەنفالکراوەکان، بەڵام یەکێک لەو گۆڕانە گۆڕی ئەنفالکراوەکانە.

ڕەهەند: بەڕای ئێوە چی دەتوانرێت بکرێت بۆ ئەو کوردانەی کە لە ژیان ماونەتەوە و لە ئەنفال ڕزگاریان بوو؟

هیلتەرمان: یەکەم شت، کە تاوەکو ئێستا پشتگوێخراوە و بەڕای من لە هەمووی گرنگترە ئەوەیە، کە سەرانی کورد بەو مرۆڤانە ڕابگەیەنن و پێیان بڵێن کە عێراق بەوانی ڕاگەیاندووە کە ئەنفالکراوەکان چیدی ناگەڕێنەوە و کوژراون. ئەمە لە ڕووی یاساییەوە گرنگییەکی زۆری هەیە. بۆ نموونە ئافرەتێک، کە پیاوەکەی ئەنفالکراوە و هیچ شتێک لەسەروسۆراغی نازانێت، نازانێت ماوە یان مردووە، ئەم ئافرەتە ناتوانێت جارێکی تر شووبکاتەوە. بۆیە ئەرکی لێپرسراوانی سیاسی کوردە کە ئەم مەسەلەیە لە ڕووی یاسایی و بە بڕیاری سیاسی ڕوونبکەنەوە. چونکی ئەو ئافرەتانە لە کاتێکدا کە مردنی پیاوەکانیان لە ڕووی یاساییەوە

پێڕادەگەیەنرێت، بەشێکی ژیانیان بۆدەگەڕێتەوە، واتە دەتوانن شووبکەنەوە و منداڵیان ببێت... هتد، دەتوانن بڕیار لەسەر ئیرسی خۆیان بدەن، واتە موڵکی پیاوەکانیان. ئەمە کارێکی زۆر گرنگە بۆئەوەی ئەو مرۆڤانە لە دەستخەڕۆیی ڕزگاریان بێت. لایەنەکەی تر ئەوەیە کە کەسوکاری ئەنفالکراوەکان دەبێت وازلەوەبهێنن کە کەسەکانیان ڕۆژێک لە ڕۆژان دەگەڕێنەوە. ئەو مرۆڤانەی کەسیان ئەنفالکراوە دەبێت ئەو توانایە دروستبکەن کە لاپەڕەیەکی تازە لە ژیانی خۆیان هەڵبدەنەوە. ئەوان لەبەر ئەوەی بڕوایان وایە کە ئەو کەسانەیان دەگەڕێنەوە، نە دەتوانن پرسە بۆ بگرن نە دەشتوانن شیوەنیان بۆ بگێڕن، لەکاتێکدا تەندروستترە کە پرسەبگرن و شیوەن بۆ مردووەکانیان بگێڕن، وەک لەوەی بۆ هەمیشە لە پرسەو شیوەنکردندا بن. من لە سەرکردە کوردەکان تێناگەم بۆچی تاوەکو ئێستا بەم کارە هەڵنەساون. چونکی لە دیدی مندا ئەم جۆرە هەنگاوانە دەبێت بێ چەندوچۆن بەئەنجامبگەیەنرێن. شتێکی تر کە کورد دەتوانێت بە ئەنجامیبگەیەنێت، ئەوەیە کە داوای تەعویزات لە عێراق بکەن. داوای تەعویزاتی دارایی لە عێراق بۆ کەس و کاری قوربانییەکان بکەن. لە چوارچێوەی پرۆگرامی نەوت بۆ خواردن پارەیەکی زۆر وەلادەخرێت بۆ کاروباری چاککردنەوە و چەندان شتی تر، بەشێکی ئەم پارەیە دەتوانرێت بۆ کەسوکاری ئەنفالکراوەکان خەرجبکرێت.

رەهەند: ئایا یەکێکی وەکو تەیمور دەتوانێت کاریگەری هەبێت؟

هیلتەرمان: ئۆ بەڵێ. ئەو دەتوانێت وەکو شاهیدێکی ئەنفال کاری پێبکرێت.

رەهەند: ئایا دەکرێت لە لای دادگای ئەوروپی بۆ مافی مرۆڤ لە ڕژێمی عێراق شکاتبکرێت؟

هیلتەرمان: نەخێر. بەڵام وەکی هاونیشتمانییەکی تورکی، واتە کوردێک کە هاونیشتمانییەکی تورکییە دەتوانێت شکاتەکەی خۆی بگەیەنێتە دادگای ئەوروپی، لەکاتێکدا کە نەتوانێت لە تورکیا بە مافی ڕەوای خۆی بگات. ئەوکات ئەوان لەو شکایەتە دەکۆڵنەوە و لەوانەیە قبوڵی بکەن. لەم ساڵانەی دواییدا چەندان حاڵەتی لەم جۆرەمان هەبوو، کە دادگای ئەوروپی لە دەوڵەتی تورکی بڕیاری تەعویزاتی بۆ کوردان دەرکردووە. ئەمە دەتوانرێت بە ئیحتیمالێک لەقەڵەمبدرێت. بەڵام دیارە هاونیشتمانییەکی کوردی عێراق ئەم مافەی نییە، چونکی دەوڵەتی عێراق ئەندام نییە.

ڕەهەند: ئەی ئایا بواری ئەوە هەیە کە دادگایەکی نێونەتەوەیی مەسەلەی ئەنفال لەخۆبگرێت؟

هیلتەرمان: ئەمەشیان بە نەخێر. جۆرە دەزگایەکی لەو بابەتە نییە، گەر دادگایەکی نێونەتەوەیی پێکبهێنرێت، وەکی ئەوەی کە لەم مانگەدا لە (ڕۆم) بڕیاروایە بڕیاری درستکردی بدرێت، ئەوا دەشێت وەکی ئێحتیمالێک ببینرێت، بەڵام گرفتەکە لەوەدایە کە ئەم دادگایە بەرامبەر ئەو حاڵەتانە بەرپرسیار دەبێت کە لە داهاتوودا دێنە پێشێ، نەک بۆ ئەو حاڵەتانەی کە بەسەرچوون. واتە بۆ دواڕۆژ تەرخاندەکرێت. ئەمەشیان پێدەچێت نەتوانێت یارمەتیمان بدات.

(........)

ڕەهەند: ئەودۆکومێنتانەی (بەڵگەنامانەی) کە تاوەکو ئێستا لای (HRW)ن چییان بەسەردێت؟

هیلتەرمان: دۆکومێنتەکان لە ساڵی ١٩٩٢ و ١٩٩٣ بران بۆ ئەمریکا. (HRW) هەموو ئەو دۆکومێنتانەی لە نێوان هەردوو ساڵی ١٩٩٤ - ١٩٩٢ دا دیراسەکردووە و خستوینەتە سەر (CD) «سیّ دیّ» و ئەمساڵیش هەموو کارەکانی تەواودەبێت. ئێمە تاوەکو ئێستا (٧٦) دانە (CD)مان دروستکردووە. هەرچی نوسخە ئۆریگیناڵەکان (ئەسڵییەکانی) دۆکومێنتەکانیشە پارتە کوردییەکان لە سەرەتای ئەم ساڵدا دایان بە زانکۆ کۆلۆرادۆ/بۆڵدەر. ئەم زانکۆیە ئەرشیڤێکی گەلێک چاک و نایابی هەیە، کە دەتوانرێت لەوێدا باش بپارێزرێن. زانکۆی ناوبراو هەڵدەستێت بە توێژینەوە لە ناوەڕۆکی دۆکومێنتەکان و وەرگێڕانیان و پاشان دخرێنە بەردەست بۆ بڵاوکردنەوە ڕاگەیاندنیان. گومانی تێدا نییە کە ئەمە پرۆژەیەکی گەورەی لێکۆڵینەوەیە. ئێمە سێتێکمان لەو (CD)یانە داوە بە زانکۆی ناوبراو. ئەوانیش دەیانەوێت بیدەنە ئینتەرنێت، بۆئەوەی گەر هەر کەسێک خواستی دەستکەوتنی زانیاری لەسەر ئەنفال هەبێت، ئەوا دەتوانێت ڕاستەوخۆ لە ئینتەرنێتەوە ئەو زانیارییانەی وەرگرێت. ئەمە گۆڕانێکی زۆر گرنگە. بە هەمان شێوەش هەردوو پارتە کوردییەکەش (ی.ن.ک و پ.د.ک) نوسخەی تایبەتی ئەو (CD)یانەیان دراوەتێ. ئەوەندەی من ئاگادارم یەکێتی ئەو (CD)یانەی گەیاندۆتە سلێمانی و بۆ پارتی نازانم. بە گشتی دەتوانین بڵێین کە بەکاوەخۆ ئەم زانیارییانە دەگاتە ڕای گشتی. ئەمەش کارێکی زۆر باشە، چونکی ئێمە تاوەکو ئێستا هەموو ئەو شتانەمان نییە بۆ ئەوەی شکاتکردنەکەمان ببەینەوە. لەو دۆکومێنتانە هێندە شتی تیایە، بە تایبەت بۆ کورد دەبێت ببێت بە جێگای تێبینی و تێڕامان. ئەوەندە زانیاری لەو دۆکومێنتانەدا هەیە کە دیارە

ئێمە هەموویمان تاووتوێ نەکردووە، بۆ نموونە لەسەر حاڵەتی لەسێدارەدانی تاکە کەسەکان لە زیندانەکانی وەکی ئەبوغرێب و هەولێر و چەندان جێگای تر. سالآنی ساڵ خەڵک لە عێراق لە سێدارەدراون و زۆرجاریش کەسوکارەکانیان بەتەواوەتی نازانن چارەنووسیان چی بەسەرهاتووە. بەتایبەت بۆ خەڵکی کورد زۆر گرنگە کە ئەم زانیارییانەیان دەستکەوێت. زانکۆی هەولێر دەکرێت بکرێت بە سەنتەری ئەو ئەرشیڤانە و تیمێکی لێکۆڵینەوە دروستبکرێت بۆ ئەوەی دەرئەنجامی پشکنینەکانیان لە ڕۆژنامەکان بلاوبکەنەوە. هەر کەسێکیش زانیاری زیاتری گەرەک بێت، بتوانێت بچێت بۆ زانکۆ و بۆخۆی تەماشای دۆکومێنتەکان بکات. ئەمە کارێکە کە مرۆڤ دەتوانێت بەئەنجامیبگەیەنێت. دووەمیش بۆ ئەو کەسانەی کە سەرقاڵی لێکۆڵینەوەی زانستین زۆر مەتریالی گرنگ لەو دۆکومێنتانەدا هەن کە ئەوە ڕوون دەکەنەوە دەوڵەتێکی پۆلیسی وەکی عێراق چۆن کاری کردووە، بە تایبەت لە ڕووی ئیداری و بیرۆکراتییەوە. لە ڕاستیدا لەناو ئەو دۆکومێنتانەدا مەتریالێکی زۆر گرنگ و بە کەڵک هەن کە لە ڕوی زانستەییەوە دەتوانرێت بەکاربهێنرێت.

رەهەند: بێجگە لە ئەنفال چ دۆکومێنتێکی تر لە ناو ئەو مەتریالانە دەبینرێن.

هیلتەرمان: کاتێک دەچیت بۆ ئەرشیڤی (FBI) چیت دەستدەکەوێت، دەشێ چیت بەرچاو بکەوێت؟ بێگومان دۆکومێنتگەلێک کە تایبەتن بە چالاکییەکانی ئەو دەزگایە، بۆ نموونە حیساباتی مەعاش. تۆ چاوت بە دەیان دۆکومێنت دەکەوێت کە لەسەر مەعاش و پشووەرگرتن. لە لایەکی ترەوە ڕستێک موزەکەرە دەبینیت کە تایبەتن بە چۆنێتی بەڕێوەچوونی کاروباری ناوخۆی ئیدارەکان. مرۆڤ چاوی بە چەندان دۆکومێنت دەکەوێت لەسەر چالاکی لێپرسراوەکان. بەگشتی هەموو ئەو شتانە دەبینرێت کە دەوائیری پۆلیسی لەخۆیانگرتووە. لەوانەیە لە ئەمریکا شتێکی تر بێت وەک لە عێراق، بەلآم گەلێک تەبایی دەبینرێت. گومانی تێدا نییە کە لە عێراقدا گەلێک بەرفراوانترە، ئەو دۆکومێنتانە باس لە ڕووداوگەلێک دەکەن کە زۆر بە ڕوونی مافی مرۆڤی تێدا بریندارکراوە. بۆ نموونە بە درێژی و بە ووردی باسی خاپوورکردنی گوندەکانی تێداکراوە. زانیاری زۆری تێدایە کە تایبەتە لەسەر جاسوس و کەسانی بەکرێگیراو کە بۆ دائیرەی ئەمن کاریان کردووە و زانیارییان لەسەر کۆمەڵگای کوردی کۆکردۆتەوە، بە تایبەت زانیاری لەسەر ئەو کەسانەی کە وەکی کەسانی دژ بە ڕژێم لەقەڵەمدراون. لە جەوهەردا فایل لەسەر هەموو کەسێک هەیە، چونکی هەموو کەسێک بە دوژمنێکی دوارۆژ تەماشاکراوە. هەندێ لەو دۆکومێنتانە لاپەڕەیەک لەخۆدەگرن و ڕستێک

پرسـیـارن، هەندێکی تریان گەلێک ئەستوورن و جاری واش هەیە کە لە کۆتایی لێپرسینەوەکاندا کەسی ناوبراو لەسێدارە دراوە. هەروەها گەلێک هێماکردن لەو دۆکومێنتانەدا هەن کە چەکی کیمیاوی بەکارهێنراوە. بە کورتی لەباسکردن نایەت، چونکی شتەکان ئەوەندە زۆر و بەرفراوانن.

رەهەند: ئایا تۆ خۆت تاوەکو ئێستا تووشی هیچ گیروگرفت و هەڕەشەیەک بوویت؟

هیلتەرمان: نەخێر، تا ئێستا ڕوبەڕووی هیچ هەڕەشەیەک نەبوومەتەوە.

رەهەند: هەڵسوکەتتان لەگەڵ بابەتی ئەنفالدا بە تەنها ئەو چەندان ملیۆن لاپەڕە دۆکومێنتانە نییە، بەڵکو لە پشت ئەم لاپەرە مردووانەوە چەندان بەڵگەنامەی زیندووی مردنیش هەیە. چ هەستێکی خودیتان بۆ ئەنفال هەیە؟

هیلتەرمان: ئەڵبەتە پەیوەندی کەسیی من لەلایەک لەگەڵ گەڵ ئەو دۆکومێنتانەیە و لە لایەکی ترەوە لەگەڵ ئەنفال خۆیەتی. هەرچی پەیوەندی بە دۆکومێنتەکانەوە هەیە ترسناکییەکەی لەوەدایە کە بە زمانێکی ووشکی بیرۆکراتی نووسراوەتەوە. ئەم جۆرە نووسینە لە جەوهەردا زۆر وەحشەتناکە. وەحشەتناکییەکەی لەوەدایە کە ئەم مرۆڤانە دەتوانن بە جۆرێکی وا دوورەپەرێزانە دەربارەی ئەو ڕووداوانە بنووسن لە کاتێکدا خۆیان تیایدا بەشداربوون، خۆیان بەشێکی ئەو ڕووداوانە بوون. تۆ لەکاتێکدا ئەو دۆکومێنتانە دەخوێنیتەوە توشی شۆک (سەدمە) دەبیت لە چۆنێتی نووسینی بیرۆکراتییانەی ئەو ڕووداوانە و ئەو مەسافانەی کە تاوانباران لەگەڵ قوربانییەکان دروستیدەکەن. ئەوەی کە من لە ڕووی سۆزو هەستەوە پتر دەجوڵێنێ ئەو شەهادانەی شاهیدەکانی ئەنفالە، چونکی ئەوانە بۆخۆیان قوربانی ئەو وەحشەتەن و باس لە جەهەنمێک دەکەن کە بۆتۆ ناڕاستەخۆیە. ئەو کردانەی کە ڕژێم پێیهەڵساوە، هەندێ جار لە ڕادەبەدەر وەحشەتناکن. مەسەلەکە بەتەنها ئەوە نییە کە مرۆڤێک دەکوژرێت، بەڵکو ئەو شێوازە دڕندایەتییەیە کە ئەو مرۆڤە پێیدەکوژرێت. یان چۆن مرۆڤ بریندار دەکرێت ـ گوێگرتن لەم کارەساتانە ئەوەندە سەختە، کە ئاستی هەڵسوکەوتکردن لەگەڵیاو هەلکردن لەگەڵیا گەلێک گران دەکات.

رەهەند: تاوەکو ئێستا چەند شایەتتان هەیە؟

هیلتەرمان: بە تەواوەتی نازانم. ئێمە هەمیشە باسمان لە (٣٥٠) شایەتی حاڵ (شاهد عیان) کردووە. بەڵام ئەمانە زۆر جۆراوجۆرن. زۆربەیان کەسانی ڕزگاربووی ئەنفالەکانن، هەروەها پێشمەرگە، یاخود چاوپێکەوتنمان لەگەڵ سەرکردە سەربازییەکاندا کردووە بۆئەوەی تێبگەین ئەو عەمەلییاتانە چۆن پیادەکراون. دەتوانرێت بگوترێت کە بە گشتی (٣٥٠) شایەتمان هەیە.

رەهەند: ئایا چاوپێکەوتنتان لەگەڵ ئەو کەسانەدا کردووە کە بەشداربوون لە ئەنفالەکان.

هیلتەرمان بەڵێ ئێمە لەگەڵ چەند کەسێکدا قسەمان کردووە. بۆ نموونە من لەگەڵ هەندێ موستەشاردا دوواوم. بەڵام ئەوان ڕاستی تەواوەتیان بۆ نەگێڕامەوە. ئەو دوو یان سێ موستەشارەی کە چاوپێکەوتنم لەگەڵدا کردن، دەیانگوت کە لەو کاتەی کە ئەنفالەکان کراون ئەمان لەو ناوچانە نەبوون. من لەو دۆخەی ئەو کاتەدا ئەوەندە کاتم بەدەستەوە نەبوو، تاوەکو بتوانم لە دروستی و نادروستی ئەو ئیدیعایانەی ئەوان بکۆڵمەوە. بە گشتی ئەو چەند زانیارییانەی کە لەوانەوە وەچنگم کەوتن ئەوەندە بە سوود نەبوون. من هەروەها چاوپێکەوتنێکم لەگەڵ وەفیق سامەڕائی لە لەندەن کرد. هەروەکو دەزانن ئەو لە سەردەمانی ئەنفالدا سەرۆکی دائیرەی ئیستخباراتی سەربازی بوو. ئەو چەند زانیارییەکی سەرنجڕاکێشی لەسەر ئەنفال دامێ، کە زۆر پێویستم پێبوو. بەڵام هەستی من ئەوە بو کە ئەویش زۆر شتم لەسەر ڕۆڵی خۆی لە ئەنفال لێدەشارێتەوە. بێگومان چاوەڕوانکراوبوو، چونکی ئەو نایەوێت گومانی «تاوانی جەنگ» لەسەر خۆی دروستبکات.

رەهەند: لە دەرئەنجامی کارکردنی چەند ساڵەتان لەناو ئەو دۆکومێنتانەدا، چ وێنەیەکتان لەسەر دەوڵەتی عێراق لەلا دروستبووە؟

هیلتەرمان: کە دەوڵەتی عێراق دەوڵەتێکی پۆلیسییە. بەڵام ئەمە موفاجەئە نییە، چونکی ئێمە ئەو ڕاستییەمان پێش ئەوەش دەزانی. واتە ئێمە پێویستیمان بەو دۆکومێنتانە نییە بۆ ئەوەی ئەوە بسەلمێنین. بەڵام ئەوەی کە ئەو دۆکومێنتانە ڕوونی دەکەنەوە ئەوەیە کە چۆن دەوڵەتێکی پۆلیسی لە ڕێگای ترسەوە خۆیڕادەگرێت. هەر لێرەوەیە کە کتێبەکەی کەنعان مەکییە ناونیشانێکی زۆر سەرنجڕاکێشەری هەیە: «کۆماری ترس»، چونکی ئەو دەوڵەتە بە تەنها لە ڕێگای ترسەوە کاردەکات. تاکە ڕێگایەک بۆئەوەی ژیانت ڕزگاربکەیت ئەوەیە کە دەبێت لەناو ئەو گەمەیەدابیت، تۆ دەبێت ئەوە نیشانبدەیت کە ئەو فەرمانانەی کە پێتدەدرێت بێچەندوچۆن

جێبەجێیانبکەیت. گەر بەم کارە هەڵنەسایت، ئەگەرێکی گەورە هەیە کە بۆخۆت ببیت بە قوربانی. گەر پێیان گوتی دەبێت دوژمنەکانی دەوڵەت بکوژیت، جگە لە جێبەجێکردنی ئەو فرمانە هیچ بوارێکی ترت لەبەردەستدا نییە، ئەگەرچی تۆ خۆت نەتەوێت مرۆڤ بکوژیت. تۆ دەبێت ملکەچی فەرمان بیت و دەربارەی جێبەجێکردنی فەرمانەکانیشت دەبێت ڕاپۆرت بنووسیت. گەر بەم کارە هەڵنەسیت، ئەوا خۆت لە ڕیزی مردووانداییت. زۆر بە ڕوونی لەناو دۆکومێنتەکاندا ئەم شتانە دەتوانیت بخوێنیتەوە. بۆنموونە چاوت بەم جۆرە ڕاپۆرتانە دەکەوێت: ئێمە ئەمڕۆ، لەسەر فەرمانی ڕۆژی ...... بە کیتابی ژمارە ...... ئەم خائینانەمان هەڵواسی ...... یەک، دوو، سێ، چوار... هتد. لاشەکانیشیان لە ...... لەچاڵنران. ئیمزا ...... ئەمە بەڵگەنامەیەکە بۆ سەران کە ئەو فەرمانانە جێبەجێ کراون. ئەوانیش لەلایەن خۆیانەوە ڕاپۆرتی تریان بڵند دەکردەوە لەسەر چۆنێتی لەناوبردنی یاخیبوان. هەر لایەنەو دەبێت دڵسۆزی خۆی بە گەورەیی ژمارەی لەسێدراوەکان بەیانبکات. هەر یەکێک لەم جومگانە دەبێت ڕاپۆرتی دڵسۆزی بنووسن و ئەوە بسەلمێنێ کە سەقاڵی ئەو کێشانەن. ئەمە ئەو شێوە بیرۆکراتییەیە کە دەوڵەتێکی پۆلیسی کارپێدەکات و دەشیسەلمێنێ کە دەوڵەتێکی ئاوها چۆن کاردەکات.

ڕەهەند: چ شتێکی تر هەیە کە حەزبکەن لەسەری بدوێن؟

هیلتەرمان: ئۆه، لەم چەند ڕۆژەی ڕابردوودا ئەوەندە قسەم کردووە، کە نازانم کەی و لە کوێ چیم بە کێ گوتووە.

ڕەهەند: ئێمە دوێنی لەسەر فیکرەی دروستکردنی مۆزەخانەیەکی تایبەت بە ئەنفال گفتوگۆمان کرد، کە تیایدا دۆکومێنت و شەهادەی تری تێدا بپارێزرێت...

هیلتەرمان: ئەمە فیکرەیەکی زۆر باشە. ئەم جۆرە فیکرانە دەبێت هەرچۆنێک بووە، جێبەجێبکرێن. بەڵام موبادەرەی ئەم فیکرەیە دەبێت لەلایەن کورد خۆیەوە بکرێت. ئێمە وەکو (HRW) دەتوانین پشتیوانی ئەم هەنگاوە بکەین. دیارە گفتوگۆ لەگەڵ حکومەتەکان بۆ ئەم مەبەستە دەبێت لایەنی کوردی خۆی پێیهەڵسێت. مرۆڤ دەتوانێت لەگەڵ مۆزەخانەی هۆلۆکۆست پەیوەندی ببەستێت، چونکی لەلای ئەوان بێگومان فیکرەی ئەوە دەستدەکەوێت کە مۆزەخانەیەکی لەوجۆرە دەبێت چۆنچۆنی بێت. من جارێکی تر دەڵێم نووسین لە گۆڤارە

کوردییەکان بەس نییە. مرۆڤ دەبێت هەنگاوی لەوە زیاتر هەڵنێت. پێکهێنانی مۆزەخانەیەک بۆنموونە فیکرەیەکی زۆر باشە، تاوەکو یادی ئەنفال بە زیندوویی بهێڵرێتەوە.

تێبینی: شایانی باسە، لەبەر کورتی کات، لە دووتوێی کۆنفرانسی ئەنفال لە شاری ئەمستردام، ناچاربووین ئەم چاوپێکەوتنە لە دوو ڕۆژدا لەگەڵ (یۆست هیلتەرمان)دا بگێڕین. ڕۆژی یەکەمیان بەتەنها بووین و ڕۆژی دووەمیشیان لەگەڵ (ئینگا ڕۆگ)ی ڕۆژنامەنوس و کاک (مەریوان ووریا قانیع)دا پێکرا درێژەمان بە پرسیارەکانمان دا. چاوپێکەوتنەکەش بە زمانی ئینگلیزی گێڕدرا و من و ئینگا ڕۆگیش هەڵساین بە وەرگێڕانی بۆسەر زمانی کوردی. (ئاراس فەتاح)